

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

М.О.Давидюк

У статті проаналізовано сучасні вимоги до визначення змістового наповнення поняття «загальнопедагогічна компетентність майбутнього вчителя». Акцентовано неоднозначність трактувань цього терміну, визначено відмінності в розумінні змісту загальнопедагогічної компетентності представниками технологічного, середовищного, функціонально-діяльнісного, особистісного, полікультурного й плюралістичного підходів. Загальними вимогами до загальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя визначено теоретичні знання в галузі індивідуальних особливостей психології особистості; сформованість ефективних стратегій прийняття рішень у освітньому процесі; уміння застосовувати наявні знання для встановлення педагогічно-доцільних стосунків, вироблення способів інноваційної навчальної діяльності й організації освітньо-розвивального середовища.

Ключові слова: загальнопедагогічна компетентність, майбутній учитель, професійна підготовка, професійні уміння, педагогічні здібності.

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ОБЩЕЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

М.А.Давидюк

В статье проанализированы современные требования к определению содержательного наполнения понятия «общепедагогическая компетентность будущего учителя». Акцентировано неоднозначность трактовок этого срока, определены различия в понимании содержания общепедагогической компетентности представителями технологического, средового, функционально-деятельностного, личностного, поликультурного и плюралистического подходов. Общими требованиями к общепедагогической компетентности будущего учителя определены теоретические знания в области индивидуальных особенностей психологии личности; сформированность эффективных стратегий принятия решений в образовательном процессе; умение применять имеющиеся знания для установления педагогически целесообразных отношений, выработки способов инновационной учебной деятельности и организации образовательно-развивающей среды.

Ключевые слова: общепедагогическая компетентность, будущий учитель, профессиональная подготовка, профессиональные умения, педагогические способности.

CURRENT DEMANDS TO TEACHERS' GENERAL PEDAGOGICAL COMPETENCE

M.O.Davudyk

The article outlines current demands to identifying the concept “teachers’ general pedagogical competence” as a constitutive element of future teachers’ professional education. The ambiguity of the term interpretation has been highlighted. Certain distinctions in meaning and understanding the content of

“general competence” have been presented. The author considers technological, environmental, functional, personal, multicultural and pluralistic approaches. Terms of reference for the general pedagogical competence of future teachers have been defined. They include: theoretical knowledge of the individual characteristics in psychology of personality; formation of effective decision-making strategies in the educational process; ability to apply obtained knowledge to establish educational and appropriate relationships, developing innovative ways of training activities and organization of educational and developmental environment

Keywords: general pedagogical competence, future teacher training, professional skills, teaching abilities.

Нинішній етап розвитку освітніх систем дозволяє стверджувати, що наразі відбувається глобальне реформування освіти на загальносвітовому рівні. У рамках Болонського процесу, приміром, триває уніфікація національних освітніх стандартів, диверсифікація освітніх моделей, удосконалення технологій навчання. У зв'язку з цим постає питання щодо професійної підготовки вчителя. Особистість педагога, його професійна компетентність, соціальна зрілість і духовність стають найважливішими умовами забезпечення ефективності навчально-виховного процесу.

Проблема професійних компетентностей учителя належить до таких, що найбільш інтенсивно розробляються останніми роками у вітчизняній педагогіці. Причин такої наукової популярності багато – приєднання України десять років тому до Болонських угод, прагнення зробити зрозумілими, як мінімум – для європейського працевластця, вітчизняні дипломи й сертифікати через створення системи сучасних стандартів професійної освіти, оновлення самого змісту освіти в усіх її ланках, зокрема у вищій професійній школі.

У психолого-педагогічній літературі поняття «компетентність» отримало широке використання порівняно недавно. Так, у кінці 60-х – початку 70-х років XX століття в західній, а в кінці 80-х років – вітчизняній літературі зароджується спеціальний напрям – компетентнісний підхід в освіті [3; 4; 7].

Питання формування професійної компетентності педагога знайшли своє відображення в роботах Г.Балла, Є. Клімова; професійну компетентність учителя в контексті педагогічної майстерності досліджували О.Алексюк, І.Зимня, І.Зязюн, В.Кузьміна, А.Маркова, В.Сластьонін, О.Пометун, А.Хуторської та ін.

Мета статті – визначити й систематизувати основні групи вимог до загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя.

Компетентність – інтегральна якість особистості, що характеризує готовність людини до ефективної реалізації тієї або іншої соціальної ролі (професіонала, члена суспільства, громадянина і так далі).

Доцільність уведення поняття «загальнопедагогічна компетентність» обумовлена широтою його змісту, інтеграційною характеристикою, що об'єднує широко використовувані поняття, такі, як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності» і ін. Компетентності залежать від контексту й пов'язані з конкретними цілями освітньої установи, специфікою діяльності і наявним досвідом педагога. У той же час є набір загальних компетентностей для всіх педагогічних працівників.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив виділити різні підходи до розуміння сутності загальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя: технологічний, середовищний, функціонально-діяльнісний, особистісний; західноєвропейські дослідження представлено полікультурним і плюралістичним підходами [2]. Встановлено, що у визначенні поняття загальнопедагогічна компетентність майбутнього вчителя у вітчизняній науці немає однозначного трактування.

Загальнопедагогічну компетентність представники функціонально-діялісного підходу (Н.В.Кузьміна, В.А. Сластьонін, Н.Ф. Талізін, А.І.Щербаков) трактовують як мета здібність, яка, визначаючи міру освоєння суб'єктом педагогічної діяльності, характеризується особливим типом організації наочно-специфічних знань і ефективними стратегіями ухвалення рішень у цій діяльності. Ця компетентність як інтегральна характеристика припускає володіння необхідними педагогічними об'єктами, а також вимагає достатнього рівня інтелекту. Знаходить свій прояв у застосуванні наявних знань для регуляції поведінки учнів і саморегуляції, для встановлення педагогічно доцільних взаємин, для набуття й перетворення знань учнями й самим педагогом, а також у виробленні способів інноваційної діяльності [4; 11].

Загальнопедагогічна компетентність розуміється представниками середовищного підходу в освіті (Н.Князєва, М.Крилова, Ю.Мануйлов) як інтегральна характеристика особи працівника (фахівця), як ступінь освоєння знань, умінь і навиків у тій або іншій царині професійної діяльності, сукупність особистих якостей, що відображають уміння ефективно діяти в суспільстві. Учитель, успішний сьогодні, – це педагог, який рухається вперед і швидко адаптується до змін у суспільстві. Імовірно, правий був Ч. Дарвін, коли говорив про те, що виживає не найсильніший і не найрозумніший, а той, хто краще за всіх відгукується на зміни.

Загальними вимогами до загальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя визначають: теоретичні знання в галузі індивідуальних особливостей психології та психофізіології пізнавальних процесів особистості; здатність, що визначає міру професіоналізму, характеризується особливими типом організації предметно-специфічних знань і ефективними стратегіями прийняття рішень; уміння застосовувати наявні знання для встановлення педагогічно-доцільних стосунків, набуття й перетворення знань учнями й самим педагогом, а також для вироблення способів інноваційної діяльності; уміння організувати таке освітнє розвивальне середовище, в якому стає можливим формування ключових компетенцій учнів [1; 6].

Ті науково-педагогічні дослідження, які проводилися останніми роками в Західній Європі з метою підвищення ефективності підготовки вчителя, орієнтувалися на зміну якості його професійної діяльності, підвищення його компетентності та розширення спектру загальнопедагогічних умінь, які мають являти собою результат оптимального поєднання соціальних, психологічних і психофізіологічних характеристик (особистісна теорія освіти Г.Кілчтермана, теорія загальнопедагогічної бази знань учителя Л.Шульмана, концепція рефлексуючого вчителя-практика П.Хьорста, концепція базової педагогічної освіти, спрямована на практичну теоретизацію, Д.Маккінтура та ін.), більшість з яких у якості спільної настанови щодо загальнопедагогічної вправності вчителя визнають: педагог має не лише вміти керувати учнями й організувати навчальний процес у поліетнічному класі, а й впливати на процеси демократизації суспільства [2, с. 7].

Цікавою видається думка В.А.Сластьоніна, який під загальнопедагогічною компетентністю викладача вищої школи розуміє визначальний фактор професійного становлення педагога, що втілює єдність його теоретичної готовності педагогічно мислити й практичної готовності педагогічно діяти, утім,

не конкретизуючи напрями того мислення й тієї діяльності [9, с. 21].

В. Шахов під загальнопедагогічною компетентністю розуміє володіння базовими інваріантними психолого-педагогічними знаннями й уміннями, обумовленими успішністю вирішення широкого кола виховних і освітніх завдань у різних педагогічних системах; це відповідність певним професійно-педагогічним вимогам незалежно від спеціалізації майбутнього педагога; це володіння сукупністю загальнолюдських якостей особистості, необхідних для успішної професійно-педагогічної діяльності [12].

Деякі науковці вважають, що загальнопедагогічна професійна компетенція являє собою психолого-педагогічну готовність до розгортання індивідуальної діяльності [11].

Розширити спектр потрактувань поняття «загальнопедагогічна компетентність» та виявити сучасні вимоги до його змістового наповнення допомагає детальний аналіз концепцій професійної підготовки вчителя в країнах Європи: прагнення української системи освіти стати складовою загальноєвропейського академічного й наукового простору вимагає узгодженості вимог щодо підготовки фахівців – зокрема й насамперед у сфері педагогічної освіти.

У нинішній час в Західній Європі функціонують, розвиваються та взаємодіють чотири основних теоретично-методологічних напрями педагогічної освіти: традиційно-академічна, технологічна, індивідуалістична та дослідницько-орієнтована [2]. Вони відображають основні ідеї, сутність і цілі навчання, а також педагогічну діяльність учителя, які формують і втілюють на практиці цілісні моделі педагогічної освіти. У аспекті нашого наукового інтересу ці моделі педагогічної освіти в якості критерію результативності мають спектр вимог до професійних компетенцій учителя, зокрема до його загальнопедагогічної підготовленості й вправності. У західноєвропейських країнах потрактування поняття загальнопедагогічної компетентності відбувається в двох контекстах: майбутній учитель в умовах модернізації освіти розглядається як суб'єкт діяльності, як носій ініціативи, здібний до самопізнання й самовиховання – з одного боку, і з іншого – учитель виступає мудрим наставником дитини, що напрацьовує власний професійний досвід ще зі студентської лави. У такому ракурсі загальнопедагогічна компетентність постає, по-перше, як спроможність учителя відрефлексовувати власний досвід, по-друге – як здатність організувати й стимулювати самостійну пізнавальну діяльність будь-якого учня. Учитель уявляється таким собі універсальним працівником освітньої установи, що має глибокі знання в галузі педагогічної та вікової психології, теорії навчання та корекційної і спеціальної педагогіки, а також має добре розвинені педагогічні здібності для реалізації власної універсальності в професії [2].

Загальнопедагогічна компетентність оцінюється рівнем сформованості професійно-педагогічних умінь. З позиції основних операційних функцій педагога можна виділити такі групи умінь: пізнавальні уміння у сфері набуття загально професійних, виробничих і психолого-педагогічних знань, що передбачають отримання нової інформації, виділення в ній головного, істотного, узагальнення й систематизацію власного педагогічного доробку, досвіду вчителів-новаторів; ідеологічні уміння – соціально значимі уміння проведення виховної роботи, пропаганди педагогічних знань. Педагогічна майстерність і педагогічні технології, дидактичні вміння – загальнопедагогічні уміння визначення конкретних цілей навчання, вибору адекватних форм, методів і засобів навчання, конструювання педагогічних ситуацій, пояснення матеріалу, демонстрації технічних об'єктів і прийомів роботи; організаційно-методичні уміння – уміння реалізації навчально-виховного процесу, формування мотивації учіння, організації діяльності учнів, встановлення педагогічно виправданих взаємин, формування колективу, організації самоврядування; комунікативно-режисерські уміння – загальнопедагогічні уміння, що включають перцептивні, експресивні, сугестивні, ораторські вміння у сфері педагогічної режисури; прогностичні уміння – загальнопедагогічні уміння прогнозування успішності освітнього процесу, що включають діагностику особи й колективу учнів, аналіз педагогічних ситуацій, побудову альтернативних моделей педагогічної діяльності, проектування розвитку особистості й колективу, контроль за процесом і результатом; уміння рефлексувати – здатність до самопізнання, самооцінка професійної діяльності і професійної поведінки, самоактуалізація; організаційно-педагогічні уміння – загальнопедагогічні уміння планування виховного процесу, обрання оптимальних засобів педагогічної дії і взаємодії, організації самовиховання й самоуправління, формування професійної спрямованості учнів

Висновки. Аналіз підходів до визначення вимог стосовно загальнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя створює передумови для її формування в процесі фахової підготовки й водночас у ході самоосвіти вже в умовах професійно-педагогічної діяльності. Змістова наповненість означеної компетентності може стати зрозумілою крізь призму практичних педагогічних умінь, що розкриваються через сукупність послідовно розгорнутих дій, заснованих на теоретичних знаннях і спрямованих на розв'язання завдань навчально-виховного процесу. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо розробку й апробацію інноваційних програм загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Література

1. Атаманчук П.С. Инноватика формирования профессиональных компетентностей будущих учителей / П. С. Атаманчук, И. А. Чайковская // Ученые записки Забайкальского государственного университета. Серия: Профессиональное образование, теория и методика обучения. – 2013. – №6(53). – С. 8-12.
2. Грачева В.Г. Развитие высшего педагогического образования в Западной Европе на современном этапе: автореф. дисс. на соискание уч. степ.канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В.Г. Грачева. – Волгоград, 2007. – 27 с.
3. Зимняя И. Ключевые компетентности – новая парадигма результатов образования / И. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 3–7.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя / Н. В. Кузьмина. – М. : АПН, 1990. – 149 с.
5. Національна рамка кваліфікацій // Освіта. – 2012. – № 1–2 (5488 – 5489). – С. 11–13.
6. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 286 с.
7. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65–69.
8. Професійна освіта: словник : навч. посібник / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
9. Слостенін, В.А. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. [Текст] / В.А. Слостенін, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М. : Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
10. Суркова Л.Ф. Роль личности учителя в обеспечении качества компетентностного образования / Суркова Л.Ф. // [Электронный ресурс] : Режим доступа: pedsovet.org/components/com_mtree/attachment.php
11. Рындина Ю. В. Исследовательская компетентность как психолого-педагогическая категория [Текст] / Ю. В. Рындина // Молодой ученый. – 2011. – №1. – С. 228-232.
12. Шахов В.І. Базова педагогічна освіта майбутнього учителя: загальнопедагогічний аспект : Монографія. – Вінниця: «Едельвейс», 2007. – 383 с.